

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор
Хмельницького університету
управління та права
імені Леоніда Юзькова

Ірина КОВТУН

« _____ 2020 р.

ВИСНОВОК

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова щодо дисертаційного дослідження **ЛЕВИЦЬКОГО Максима Олеговича** на тему «**Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав військовослужбовців**», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право у галузі знань 08 Право, затвердженої 14 грудня 2016 року (протокол № 6) та уточненої 23 жовтня 2019 року (протокол № 2) вченою радою Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВИТЯГ

з протоколу засідання фахового семінару кафедри цивільного права та процесу і кафедри міжнародного та європейського права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова від 8 грудня 2020 року

ПРИСУТНІ:

Черняк О.Ю., завідувач кафедри міжнародного та європейського права, канд. юрид. наук, доц. (головуюча на засіданні); Гринько С. Д., завідувач кафедри цивільного права та процесу, доктор юрид. наук, проф.; Лозінська С. В., вчений секретар університету, доцент кафедри міжнародного та європейського права, канд. юрид. наук, доц.; Якимчук С. О., заступник завідувача кафедри цивільного права та процесу, доцент кафедри, канд. юрид. наук; професори кафедри цивільного права та процесу: Бондаренко-Зелінська Н. Л., канд. юрид. наук, доц.; доценти кафедри цивільного права та процесу: Чорна Ж. Л., канд. юрид. наук, доц.; Трач О. М., канд. юрид. наук, доцент; Анікіна Г. В., канд. юрид. наук; Гарієвська М. Б. канд. юрид. наук; Сердечна І. Л. канд. юрид. наук, доц.; доценти кафедри міжнародного та європейського права: Нагнибіда В. І., канд. юрид. наук, доцент; Іванова В. А., канд. юрид. наук, доцент; Кірик А.Ю., асистент кафедри міжнародного та європейського права.

Запрошені для участі у спільному засіданні кафедри цивільного права та процесу і кафедри міжнародного та європейського права з правом вирішального голосу: перший проректор університету Омельчук О. М., доктор юрид. наук, проф.; завідувач кафедри трудового, господарського та земельного права наук Костяшкін І. О., доктор юрид. наук.

З присутніх – 3 докторів юридичних наук та 12 кандидатів юридичних наук – фахівців за профілем поданої на розгляд дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Обговорення дисертаційного дослідження аспіранта Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Левицького Максима Олеговича на тему «Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав військовослужбовців», виконаного в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова та поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право у галузі знань 08 Право щодо рекомендації до розгляду та захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

СЛУХАЛИ:

завідувача кафедри міжнародного та європейського права, кандидата юридичних наук, доцента Черняк О.Ю., яка повідомила присутніх про те, що Левицький Максим Олегович народився 21 квітня 1986 року у м. Дрезден (Німеччина). Освіта – вища. У 2007 р. закінчив з відзнакою Національну академію Державної прикордонної служби України за напрямом підготовки «Право» та здобув освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра. У 2009 р. закінчив з відзнакою Національний авіаційний університет за спеціальністю «Правознавство», де йому було присвоєно кваліфікацію спеціаліста юриста. У 2014 р. закінчив Відокремлений структурний підрозділ «Інститут інтелектуальної власності Національного університету «Одеська юридична академія» за спеціальністю «Правознавство» та здобув кваліфікацію магістр права. З 2007 по 2017 рр. проходив військову службу в підрозділах Державної прикордонної служби України. У липні 2017 р. був призначений на посаду старшого офіцера інформаційно-аналітичного відділу штабу 3 прикордонного загону (І категорії) Східного регіонального управління (І категорії) Державної прикордонної служби України, яку займає по сьогоднішній день.

Тема дисертаційного дослідження «Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав військовослужбовців» була затверджена 14 грудня 2016 року (протокол № 6) та уточнена 23 жовтня 2019 року (протокол № 2) вченою радою Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова.

Науковий керівник – завідувач кафедри цивільного права та процесу, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України Гринько Світлана Дмитрівна.

Дисертація виконана відповідно до планів науково-дослідної роботи кафедри цивільного права та процесу на 2017–2023 роки «Актуальні питання правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» (державний реєстраційний номер 0117U000105), що є складовою наукової теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2017–2026 роки (державний реєстраційний номер 0117U000103).

СЛУХАЛИ:

виступ аспіранта Левицького М.О., який доповів присутнім основний зміст дисертаційного дослідження, зокрема обґрунтував актуальність теми дослідження, науково-теоретичну та практичну значимість досліджуваної проблеми, визначила мету та задачі дослідження, основні положення, які виносяться на захист, висвітлив методологічну основу дисертації, охарактеризував ступінь наукової розробки проблеми на сучасному етапі, виклав основні результати дослідження та сформулював висновки і рекомендації, відповів на запитання науково-педагогічних працівників кафедр.

Він зазначив, що окупація Криму, тривалий збройний конфлікт на Сході України, де вирішуються суперечності за допомогою зброї, скоєння терористичних актів та інших насильницьких дій, що спричиняють загибель, каліцтво, ушкодження здоров'я цивільного населення та військовослужбовців, а також постійна загроза незалежності та державному суверенітету, територіальній цілісності, – це сучасні реалії України. У зв'язку із такою ситуацією пріоритетами національних інтересів України та забезпечення національної безпеки у Стратегії національної безпеки України названо відстоювання незалежності й державного суверенітету, відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України, захист прав, свобод і законних інтересів громадян України (ст. 5). Найважливіша роль у вирішенні завдань оборони та безпеки держави належить військовослужбовцям, які несуть військову службу – державну службу особливого характеру.

Проблема військової служби стосується не лише чисто технічних питань надходження, виконання та припинення служби в Збройних Силах й інших військових формуваннях України, а набуває стратегічного значення – вона необхідна для збереження країни і зміцнення обраного нею конституційного ладу. Водночас безпека держави, стан бойової готовності війська та флоту безпосередньо залежать від людей, які несуть військову службу. Чисельність військовослужбовців у Збройних силах України станом

на серпень 2020 р. становить 246 689 осіб, з них 40 104 осіб беруть участь в Операції Об'єднаних сил. Своєю чергою чисельність військовослужбовців Державної Прикордонної служби України – близько 45 000 осіб.

Ефективність, якість діяльності військовослужбовців залежать від державних гарантій відповідно до їх соціально-економічного, правового, політичного становища та сучасних реалій.

На військовослужбовців поширюються норми загального законодавства, тому вони мають загальні права, свободи та обов'язки як фізичні особи. Водночас на них поширюють дію норми спеціального військового законодавства, що передбачають спеціальні військові та службові права та обов'язки, встановлюють винятки та обмеження військовослужбовців щодо загальних прав, свобод та обов'язків.

Обмеження деяких прав військовослужбовців зумовлені умовами військової служби та її особливим характером. Серед цивільних прав особливе значення мають особисті немайнові права військовослужбовців, оскільки головна мета державної політики національної безпеки відповідно до ст. 3 Конституції України – це «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека» (ст. 1 Стратегії національної безпеки України). На особистих немайнових правах ґрунтуються інші права військовослужбовців, а держава повинна гарантувати їх правовий захист.

Особливість проходження військової служби пов'язана з ризиком для життя та здоров'я військовослужбовців, оскільки є багато різних факторів, які можуть призвести до каліцтва, контузій, іншого ушкодження здоров'я, а також смерті військовослужбовця. Обов'язком держави є гарантування безпеки військової служби (створення безпечних умов військової служби), а також захист цивільних прав у разі загрози порушення та власне їх порушення. Специфіка цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців зумовлена тим, що не всі передбачені у законодавстві форми та способи захисту застосовують для цього. Крім того окремі форми та способи захисту мають певну специфіку щодо порядку їх застосування.

За таких умов набувають актуальності питання цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців, що зумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

Проблемні питання цивільно-правового захисту особистих немайнових прав учені досліджували у контексті особистих немайнових прав фізичної особи загалом або їх видів, а також охорони та захисту цивільних прав та інтересів. На сьогодні можна назвати дисертаційне дослідження С. Д. Русу (Гринько) на тему «Захист прав військовослужбовців у зобов'язаннях, що виникають внаслідок заподіяння шкоди джерелом підвищеної небезпеки», де визначено загальні особливості одного із способів захисту – відшкодування моральної шкоди, завданої військовослужбовцям. Водночас поза увагою вченої залишилися проблемні аспекти цивільно-правового захисту особистих

немайнових прав військовослужбовців, оскільки вони не становили мету її дисертаційного дослідження.

Це свідчить про необхідність окремого дослідження особливостей цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців та розроблення науково-теоретичних пропозицій для вирішення проблемних питань у сфері правового регулювання особистих немайнових відносин за участю військовослужбовців.

Метою дисертаційного дослідження є визначення особливостей цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців, а також розроблення науково-теоретичних пропозицій для вирішення проблемних питань у сфері правового регулювання особистих немайнових відносин за участю військовослужбовців.

За результатами дослідження сформульовано та обґрунтовано низку наукових положень, винесених на захист, зокрема:

уперше:

1) розмежовано поняття «захист цивільних прав військовослужбовців» та «цивільно-правовий захист військовослужбовців». Захист цивільних прав – найбільш широке поняття, яке охоплює застосування заходів захисту, передбачених актами законодавства, зокрема цивільного, кримінального, адміністративного, або договором. Цивільно-правовий захист цивільних прав означає застосування заходів захисту, встановлених лише актами цивільного законодавства або цивільно-правовим договором;

2) обґрунтовано пріоритетність застосування АВС щодо інших форм захисту особистих немайнових прав військовослужбовців, оскільки дозволяє врахувати специфіку військової служби, її тривалий характер, поширення на відносини за участю військовослужбовців актів військового законодавства спеціальної дії;

3) встановлено, що способи самозахисту цивільних прав мають форму як дії, так і бездіяльності. До форм бездіяльності зараховано відмову військовослужбовця від виконання явно кримінально протиправного [наказу](#) чи розпорядження, що є способом самозахисту цивільних прав, який має форму бездіяльності;

4) зроблено висновок про те, що для військовослужбовців застосування самозахисту є правом, а у випадках, пов'язаних із виконанням військових або службових обов'язків, – обов'язком;

5) запропоновано на курсантів третього та старших курсів навчання, а також курсантів із числа військовослужбовців військової служби за контрактом (незалежно від курсу) поширювати правила про місце проживання військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом, а не курсантів. Така категорія військовослужбовців повинна мати право вибору – проживати в гуртожитках вищих військових навчальних закладів або у жилих приміщеннях за межами такого закладу;

б) виокремлено особливості самозахисту військовослужбовців у стані необхідної оборони під час виконання своїх службових обов'язків: а) є як

правом, так і обов'язком; б) заходи і засоби, порядок їх застосування та межі дій військовослужбовців у стані необхідної оборони залежать від виду та місця виконання службових обов'язків (загальні чи спеціальні); в) закріплено обставини, за яких заборонено застосування заходів і засобів, крім випадків, передбачених актами військового законодавства; г) різновидами необхідної оборони є індивідуальна самооборона та самооборона; д) право військовослужбовця на такі дії залежить від його службового становища, якщо небезпека надходить від іншого військовослужбовця, зокрема командира (начальника) чи підлеглого;

7) встановлено особливості самозахисту військовослужбовців у стані крайньої необхідності під час виконання своїх службових обов'язків та правові наслідки: а) мають право застосовувати вогнепальну зброю; б) мають право завдавати шкоду іншим особам, так і військовій частині, установі, організації, закладу; в) у випадку завдання шкоди військовослужбовцем у стані крайньої необхідності іншим особам, таку шкоду відшкодовують згідно із ст. 1171 ЦК України, а у випадку її завдання військовій частині, установі, організації, закладу таку шкоду не відшкодовують;

8) обґрунтовано необхідність звільнення військовослужбовця від обов'язку відшкодувати шкоду, завдану іншій особі у стані крайньої необхідності під час виконання ним обов'язків військової служби або службових обов'язків, та покладення такого обов'язку на державу;

вдосконалено:

9) положення про спеціальний правовий статус суб'єктів цивільного права. До суб'єктів із спеціальним правовим статусом зараховано військовослужбовців, щодо яких він має такі ознаки: а) виникає з моменту зарахування фізичних осіб на військову службу; б) припиняється з моменту відрахування фізичних осіб із військової служби; в) військовослужбовці користуються цивільними правами з урахуванням особливого характеру військової служби; г) його визначено в актах цивільного та військового законодавства; д) межі поведінки військовослужбовця закріплено в актах цивільного та військового законодавства; е) зміна правового статусу залежить від вимог актів законодавства та конкретних життєвих обставин, зокрема стану здоров'я, сімейного стану, віку, статі тощо; є) в актах військового законодавства встановлено додатковий обсяг прав та обов'язків, а також його обмеження для військовослужбовців;

10) концепцію про юрисдикційну та неюрисдикційну форми цивільно-правового захисту. Виокремлено в межах юрисдикційної форми цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців звернення до таких осіб: а) Уповноваженого ВРУ з прав людини, зокрема його представника у справах захисту прав військовослужбовців; б) посадових осіб та органів військового управління, органів управління Служби правопорядку; в) консиліатора у порядку АВС.

Встановлено, що в межах неюрисдикційної форми цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців можна

застосовувати: а) переговори у порядку АВС; б) експертне встановлення обставин справи у порядку АВС; в) самозахист;

11) заходи для забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Запропоновано закріпити у нормативно-правових актах для військовослужбовців-жінок однаковий порядок з військовослужбовцями-чоловіками щодо визначення місця проживання, оскільки ставлення до чоловіків і жінок у військах повинно бути однакове – як до військовослужбовців. Серед іншого йдеться про проживання у змішаних казармах, кораблях, гуртожитках, що є повністю допустимим, незважаючи на фізіологічні відмінності між чоловіками та жінками;

набули подальшого розвитку:

12) характеристика права на свободу пересування. Обґрунтовано, що встановлені обмеження та обтяження щодо права військовослужбовця на свободу пересування повністю виправдані та доцільні, оскільки вони виконують обов'язок щодо оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності;

13) позиція щодо відновлення діяльності військових судів. Обґрунтовано необхідність надання військовим судам повноважень розглядати як кримінальні й адміністративні справи, так і цивільні;

14) положення про право військовослужбовців виявляти свою індивідуальність щодо свого зовнішнього вигляду. Запропоновано в окремих випадках в інтересах військовослужбовців, військової служби та інших осіб обмежити його у такому праві, зокрема заборонити: а) для військовослужбовців окремих військових формувань – нанесення на тіло написів і малюнків, що свідчать про їх приналежність до військових формувань України; б) нанесення на тіло написів і малюнків «непристойного», сексистського, расистського характеру, а також таких, що ображають релігійні почуття, завдають шкоди престижу держави та військовій службі; в) татуювання на відкритих частинах тіла (обличчі, руках, шиї та ін.);

15) характеристика способів цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців. Підтверджено, що військовослужбовець має право вимагати відшкодування майнової та моральної шкоди від особи, яка її завдала, незалежно від того, чи виконував він на момент завдання йому шкоди обов'язки військової служби або службові обов'язки.

По закінченню доповіді присутніми було поставлено до аспіранта Левицького М.О. такі питання:

Якимчук С. О., к. ю. н.: У чому Ви вбачаєте особливості цивільно-правового статусу військовослужбовців, які дозволили зробити висновок про його віднесення до категорії спеціального?

Відповідь: Дякую за запитання. Спеціальний цивільно-правовий статус військовослужбовців має такі ознаки: 1) виникає з моменту зарахування фізичних осіб на військову службу; 2) припиняється з моменту відрахування фізичних осіб із військової служби; 3) військовослужбовці користуються цивільними правами з урахуванням особливого характеру військової служби; 4) його визначено актами цивільного законодавства та актами військового законодавства; 5) межі поведінки військовослужбовця закріплено в актах військового законодавства; 6) зміна правового статусу залежить від законодавства та конкретних життєвих обставин, зокрема стану здоров'я, сімейного стану, віку, статті тощо; 7) в актах військового законодавства визначено як додатковий обсяг прав та обов'язків, так і його обмеження для військовослужбовців; 8) військовослужбовці мають право на застосування фізичної сили, спеціальних засобів, зберігання, носіння, використання зброї, бойової та спеціальної техніки; 9) у них є право на обґрунтований професійний ризик; 10) спеціальний цивільно-правовий статус військовослужбовців виявляється в межах майнових або особистих немайнових відносин.

Гарієвська М. Б., к. ю. н.: Назвіть особливості цивільно-правового захисту цивільних прав військовослужбовців?

Відповідь: Дякую за запитання. Цивільно-правовий захист цивільних прав військовослужбовців вирізняється такими ознаками:

1) його застосовують у двох випадках: а) скоєння цивільного правопорушення; б) завдання шкоди правомірною поведінкою (наприклад, у стані крайньої необхідності). У такому випадку застосування цивільно-правового захисту не залежить від скоєння чи нескоєння публічного правопорушення, а також від застосування заходів соціального захисту. Наприклад, відповідно до ч. 3 ст. 1200 ЦК України, «особам, які втратили годувальника, шкода відшкодовується в повному обсязі без врахування пенсії, призначеної їм внаслідок втрати годувальника, та інших доходів»;

2) способи захисту визначено актами цивільного законодавства або цивільно-правовим договором;

3) його здійснюють у юрисдикційній та неюрисдикційній формі;

4) у разі застосування способів захисту майнового характеру, що становлять заходи цивільно-правової відповідальності, всі виплати передбачено на користь потерпілої особи;

5) потерпіла особа одержує майнове відшкодування у повному розмірі, за винятком випадків, визначених актами цивільного законодавства або цивільно-правовим договором.

Трач О. М., к. ю. н., доцент: Яке значення має діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини для захисту цивільних прав військовослужбовців?

Відповідь: Дякую за запитання. Насамперед слід зазначити, що Уповноваженим призначають представника у справах захисту прав військовослужбовців, який забезпечує парламентський контроль за дотриманням прав і свобод військовослужбовців і ветеранів, а також їхніх сімей. Саме цей представник Уповноваженого розглядає звернення військовослужбовців і членів їхніх сімей, що надходять до нього. Уповноважений звертається з вимогою про усунення порушення цивільних прав військовослужбовців.

Бондаренко-Зелінська Н. Л., к. ю. н., доцент: На вашу думку, в чому полягає специфіка такої форми захисту особистого немайнового права військовослужбовців як альтернативне вирішення спорів?

Відповідь: Дякую за запитання. АВС забезпечує оперативне, об'єктивне та компетентне вирішення правових конфліктів. Застосування АВС для захисту цивільних прав військовослужбовців має особливе значення, оскільки така форма захисту дозволяє забезпечити конфіденційність (нерозголошення інформації про факт спору, його суть та відомостей), надає можливість вирішити спори, які за своєю природою виходять за межі права і не охоплюються правовим регулюванням або мають міжгалузевий правовий характер. Це робить АВС універсальним інструментом захисту інтересів особи у разі тривалих правовідносин між учасниками спору (військовослужбовець продовжує виконувати свій військовий обов'язок).

Сердечна І. Л., к. ю. н., доцент: У чому полягає зміст права на охорону здоров'я?

Відповідь: Дякую за запитання. Відповідно до ст. 6 Основ законодавства України про охорону здоров'я, зміст права на охорону здоров'я становлять такі елементи: життєвий рівень (їжу, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування і забезпечення), безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище, санітарно-епідемічне благополуччя території і населеного пункту, де він проживає, безпечні і здорові умови праці, навчання, побуту та відпочинку, кваліфіковану медичну та реабілітаційну допомогу, достовірну та своєчасну інформацію про стан свого здоров'я та інші.

Крім того право на охорону здоров'я складається з права на цивільно-правовий захист, що включає: 1) правовий захист від будь-яких незаконних

форм дискримінації, пов'язаних із станом здоров'я; 2) відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди; 3) проведення незалежної медичної експертизи відповідного типу у разі незгоди громадянина з висновком державної медичної експертизи.

Іванова Р. Ю., к. ю. н., доцент: Чи є спеціальні вимоги для здійснення військовослужбовцями самозахисту у стані необхідної оборони, що істотно змінює його правову природу?

Відповідь: Дякую за запитання.

По-перше, для військовослужбовців, які перебувають при виконанні своїх службових обов'язків, вчинення дій у стані необхідної оборони становить як право, так і обов'язок у випадках, передбачених актами військового законодавства.

По-друге, від виду службових обов'язків (загальні чи спеціальні), що покладаються на військовослужбовців, залежать заходи і засоби, порядок їх застосування та межі вчинення дій у стані необхідної оборони. При виконанні загальних службових обов'язків військовослужбовці мають право застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та зброю.

ВИСТУПИЛИ:

завідувач кафедри цивільного права та процесу, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України **Гринько С. Д.**, як науковий керівник, зробила коротку характеристику виконання індивідуального плану навчальної та наукової роботи та особи здобувача.

1. Виконання індивідуального плану навчальної роботи (навчальна складова освітньо-наукової програми).

Аспірантом Левицьким Максимом Олеговичем повністю виконано індивідуальний план навчальної роботи, що відповідає навчальному плану Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова підготовки фахівців освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право галузі знань 08 Право аспірантури, складеного згідно Національної рамки кваліфікацій та вимог Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 261.

Левицький Максим Олегович своєчасно виконав всі розділи індивідуального навчального плану, відвідував лекції та семінарські заняття, які проводили науково-педагогічні працівники університету.

2. Виконання індивідуального плану наукової роботи (наукова складова освітньо-наукової програми).

Левицький Максим Олегович своєчасно та повністю виконував всі розділи індивідуального плану наукової роботи, що підтверджується висновками кафедри цивільного права та процесу на підставі звітів аспіранта та атестаційних листів наукового керівника.

Проведене дослідження відповідає вимогам актуальності, оригінальності підходу дослідження, а отримані результати характеризуються ознаками наукової новизни. Специфіка цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців зумовлена тим, що не всі передбачені у законодавстві форми та способи захисту застосовують для цього. Крім того окремі форми та способи захисту мають певну специфіку щодо порядку їх застосування. Проблемні питання цивільно-правового захисту особистих немайнових прав учені досліджували у контексті особистих немайнових прав фізичної особи загалом або їх видів, а також охорони та захисту цивільних прав та інтересів. Водночас на сьогодні не визначено особливостей цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців. Необхідність розроблення науково-теоретичних пропозицій для вирішення проблемних питань у сфері правового регулювання особистих немайнових відносин за участю військовослужбовців визначають актуальність та своєчасність теми наукового дослідження.

Враховуючи комплексність та системність дослідження, при розкритті обраної теми використовувалися методи формально-логічний, аналізу, синтезу, дедукції, індукції, історичний, порівняльного аналізу, формалізації, системно-структурний, аксіоматичний, які дозволили визначити особливості джерел цивільного договірної права.

Дисертаційне дослідження характеризується вдалою структурою, що дозволило зупинитись не лише на вивченні проблеми в цілому, але й на окремих її аспектах та виявити взаємозв'язки між ними. Питання аналізуються послідовно, показана їх взаємообумовленість.

Про обґрунтованість положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження «Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав військовослужбовців», зокрема свідчить опрацювання значного масиву наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів, що супроводжувалось їх критичним аналізом і аргументацією власних позицій.

Разом з тим аспірант оперує як роботами науковців радянського періоду, так і найновішими вітчизняними та зарубіжними публікаціями, що присвячені дослідженню окремих аспектів цієї проблематики. На особливу увагу заслуговує проведений дисертанткою глибокий та послідовний аналіз військового законодавства та цивільного законодавства із питань, пов'язаних із правовим регулюванням охорони та захисту особистих немайнових прав.

Дисертант критично оцінює положення окремих наукових робіт, а також, дотримуючись етики наукових дискусій, вступає у полеміку щодо думок, які видаються з тих чи інших причин неприйнятними. Наукові результати дисертаційної роботи отримані особисто. Для аргументації окремих положень та як підґрунтя наукової дискусії використано положення праць інших науковців, на які зроблено відповідні посилання.

Характеризуючи аспіранта особисто слід відзначити, що Максим Олегович у процесі підготовки дисертації проявив себе інтелектуальним та

сумлінним науковцем, який спроможний з використанням різноманітного методологічного інструментарію виконувати складні дослідження на високому науковому рівні. Принципові зауваження наукового керівника ним було враховано та знайшли вирішення при доопрацюванні дисертації.

3. Дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації).

Під час виконання дисертаційного дослідження аспірантка дотримувалася основних засад академічної доброчесності, які закріплено у п. 2.3.3 Кодексу академічної доброчесності Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, а саме: самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного й підсумкового контролю результатів навчання (до осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їх індивідуальних потреб і можливостей); посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації; інші дії, які сприяють забезпеченню довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

4. Відповідність дисертації вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від «23» березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від «03» квітня 2019 року № 283) та Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від «06» березня 2019 року № 167.

Дисертація є самостійною, завершеною науковою роботою, містить власне розуміння автора щодо доцільності вдосконалення цивільного законодавства та відповідні пропозиції. В цілому, висновки проведеного дослідження характеризуються науковою новизною. Кількість і якість висновків дисертанта свідчать про науковий характер дослідження, що відповідає науковому ступеню доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», галузі знань «Право».

Враховуючи наведене, можна стверджувати, що висновки, сформульовані Левицьким Максимом Олеговичем, у дисертації можна визнати такими, що мають характер наукової новизни і роблять значний внесок у рівень пізнання і розвитку проблем, які досліджуються.

Основні результати дослідження викладено у трьох наукових статтях у виданнях України, визначених фаховими з юридичних наук, одній – у періодичному науковому виданні іноземної держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку і ЄС, одному підручнику та чотирьох тезах доповідей на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях.

Виконання індивідуального плану наукової роботи та індивідуального навчального плану здійснювалось відповідно до поставлених завдань та в повному обсязі, що відображено у відповідних висновках наукового керівника та кафедри при щорічному звітуванні аспіранта для переведення на наступний рік навчання.

Тому, вважаючи на викладене, слід зробити висновок, що представлене Левицьким Максимом Олеговичем наукове дослідження «Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав військовослужбовців» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від «23» березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від «03» квітня 2019 року № 283), Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від «06» березня 2019 року № 167, а тому, рекомендується до попередньої експертизи дисертації та надання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Після цього слово було надано рецензентам дисертаційного дослідження.

Доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України Омельчук О.М. відзначив високий та глибокий науковий рівень дисертаційного дослідження, який відповідає рівню, змісту, науковим результатам та вимогам, що висунуті для дисертаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії.

Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації мають достатній ступінь обґрунтованості, оскільки базуються на теоретичних працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених – представників, насамперед, науки цивільного права. Зокрема, теоретичною основою дисертаційного дослідження є наукові праці українських і зарубіжних учених із загальнотеоретичної юриспруденції, цивільного права, міжнародного приватного права, права Європейського союзу та інших галузей права.

У дисертації чітко сформульована мета. Об'єкт та предмет дослідження визначені відповідно до встановлених вимог та дозволяють всебічно проаналізувати поставлену проблему, не виходячи за межі наукової спеціальності. Дисертація Левицького М. О. написана грамотно, сприймається легко та з інтересом.

До найвагоміших результатів, отриманих в роботі, слід віднести такі.

1. Розмежовано поняття «захист цивільних прав військовослужбовців» та «цивільно-правовий захист військовослужбовців». Захист цивільних прав військовослужбовців – найбільш широке поняття, яке включає в себе застосування заходів захисту, передбачених актами законодавства

(цивільного, кримінального, адміністративного, дисциплінарного) або договором (цивільно-правовим, адміністративним, матеріальним). Цивільно-правовий захист цивільних прав військовослужбовців означає застосування заходів захисту, встановлених лише актами цивільного законодавства або цивільно-правовим договором, зокрема й заходів цивільно-правової відповідальності. Тобто захист цивільних прав військовослужбовців є збірним поняттям, що включає заходи захисту, передбачені законодавством різних галузей права.

2. Відновлення діяльності військових судів та обов'язкове наділення військових судів повноваженнями щодо розгляду цивільних справ (у роботі пояснено такими чинниками: 1) розгляд справ за участю військовослужбовців вимагає володіння судьями спеціальним знанням військового законодавства, а також обізнаності специфіки виконання військовослужбовцями обов'язків та несення військової служби; 2) кількість порушень цивільних прав та інтересів військовослужбовців щороку зростає; 3) правовий статус військовослужбовців зумовлює застосування спеціальних способів захисту їх цивільних прав; 4) цивільне правопорушення за участю військовослужбовця наділене спеціальними ознаками; 5) цивільна протиправність як правило пов'язана з кримінальною, адміністративною, дисциплінарною протиправністю військовослужбовців; 6) цивільна правомірність у поведінці військовослужбовців визначається спеціальними ознаками.

3. Висновок про те, що встановлені обмеження та обтяження у здійсненні військовослужбовцем права на свободу пересування повністю виправдані та доцільні. На таку категорію фізичних осіб покладається виконання найважливішої функції держави в інтересах усього Українського народу – «оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності» (ст. 17 Конституції України).

При цьому, як і будь-яке наукове дослідження, дисертаційне дослідження Левицького М.О. має окремі дискусійні положення.

1. Викликає сумнів щодо можливості втілення у життя пропозиції дисертанта про те, щоб «закріпити у нормативно-правових актах для військовослужбовців-жінок однаковий порядок з військовослужбовцями-чоловіками щодо визначення місця проживання, оскільки ставлення до чоловіків і жінок у військах повинно бути однакове – як до військовослужбовців. Серед іншого йдеться про проживання у змішаних казармах, кораблях, гуртожитках, що є повністю допустимим, незважаючи на фізіологічні відмінності між чоловіками та жінками».

2. Дисертантом запропоновано в окремих випадках в інтересах військовослужбовців, військової служби та інших осіб обмежити військовослужбовців у такому праві, зокрема заборонити - для військовослужбовців окремих військових формувань – нанесення на тіло написів і малюнків, що свідчать про їх приналежність до військових формувань України. Вважаю, що така заборона має поширюватися на всіх

військовослужбовців, незалежно від їх приналежності до окремих військових формувань.

3. Не можу погодитися із висновком дисертанта, що способи самозахисту цивільних прав мають форму бездіяльності. До форм бездіяльності у роботі зараховано відмову військовослужбовця від виконання явно кримінально протиправного наказу чи розпорядження, що є способом самозахисту цивільних прав, який має форму бездіяльності. Відповідно до ст. 19 ЦК України самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства.

Слід зазначити, що викладені зауваження переважно мають дискусійний характер і тому суттєво не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи. Вони викликані інтересом до цього дослідження, новизною та актуальністю питань, що розкриваються автором.

Висновок щодо рецензованого дослідження. Дисертаційна робота Левицького Максима Олеговича на тему «Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав військовослужбовців» є послідовною, завершеною науковою працею, що має цілісний характер із цікавим насиченим змістом. Дисертація містить науково-обґрунтовані висновки, результати необхідних наукових узагальнень предмета, що досліджується, практичні рекомендації, які в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має суттєве значення для науки цивільного права у галузі знань 08 Право спеціальності 081 Право.

Робота має теоретичне та практичне значення та може бути рекомендована до розгляду в спеціалізованій вченій раді відповідного профілю з метою здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Кандидат юридичних наук Анікіна Г.В. зауважила, що одним із найважливіших досягнень сучасного цивільного законодавства є розширення предмета його регулювання за рахунок низки відносин, які носять характер особистих немайнових та відносять своє вираження у різноманітних сферах людської життєдіяльності. Законодавство України регламентує зміст особистих немайнових прав фізичної особи, визначає їх здійснення, форми та способи захисту. На сьогодні існує ряд загальнотеоретичних та практичних питань, пов'язаних з цивільно-правовим захистом особистих немайнових прав окремих категорій фізичних осіб, зокрема військовослужбовців. Специфіка особистих немайнових прав військовослужбовців визначається умовами військової служби та її особливим характером. В умовах сьогодення вдосконалення системи гарантій реалізації та захисту особистих немайнових прав військовослужбовців є особливо актуальним.

Це свідчить про вчасність дисертаційного дослідження Левицького Максима Олеговича на тему «Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав військовослужбовців».

Рецензент відзначила високий науковий рівень дисертаційного дослідження. Сформульовані у дисертації наукові положення та рекомендації зроблені з використанням загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Комплексне використання різноманітних методів наукового дослідження дозволило дисертанту досягти визначеної мети, виконати поставлені завдання. Дисертантом сформульовано об'єкт дослідження, а також його предмет.

Викладені у розділах основної частини роботи положення, переконують у тому, що відповідні питання теоретично і практично важливі і є недостатньо вивченими в цивільно-правовій науці. Логічно структуровано зміст розділів роботи. Праця базується на достатній джерельній базі. Зроблені по тексту дисертації посилання свідчать, що дослідження базується на працях науковців з зазначеної тематики, здобувач проаналізував національне законодавство та нормативні акти зарубіжних країн.

Наукові висновки викладені у дисертації мають достатній ступінь обґрунтованості, оскільки базуються на теоретичних працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Зокрема, теоретичною основою дисертаційного дослідження є наукові праці українських і зарубіжних учених із загальнотеоретичної юриспруденції, цивільного права, кримінального права, адміністративного права та інших галузей права.

Положення, висновки та пропозиції, що виносяться здобувачем на захист, додатково висвітлюють відомі в науці положення та сприяють продовженню і поглибленню досліджень цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації обумовлюється тим, що дисертація М. О. Левицького є першим в Україні комплексним науковим дослідженням Цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців. Низка теоретичних положень, висновків і рекомендацій здобувача мають наукову новизну і практичну значимість і є достатніми для роботи такого рівня.

На думку Анікіної Г. В., на особливу увагу заслуговує дослідження автором співвідношення понять «правовий статус», «соціальний статус», «правовий модус»; визначення автором видів правового статусу за характером (змістом), за суб'єктами, тощо.

Розглядаючи елементи структури спеціального цивільно-правового статусу військовослужбовців здобувач аналізує категорії: «цивільна дієздатність фізичних осіб», «цивільна правосуб'єктність фізичної особи», «суб'єктивне право», «правоздатність», з'ясовує їх спільні і відмінні ознаки.

Підтримуємо позицію здобувача, що встановлені обмеження та обтяження у здійсненні військовослужбовцем права на свободу пересування повністю виправдані та доцільні, оскільки на них покладається оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності.

Заслуговує на увагу виділення автором ознак спеціального цивільно-правового статусу військовослужбовців: 1) виникає з моменту зарахування фізичних осіб на військову службу; 2) припиняється з моменту відрахування фізичних осіб із військової служби; 3) військовослужбовці користуються цивільними правами з врахуванням особливого характеру військової служби; 4) встановлюється актами цивільного законодавства та актами військового законодавства; 5) межі поведінки військовослужбовця закріплено в актах військового законодавства; 6) зміна правового статусу залежить від законодавства та конкретних життєвих обставин, зокрема стану здоров'я, сімейного стану, віку, статті тощо; 7) в актах військового законодавства встановлюються додатковий обсяг прав та обов'язків, так і його обмеження для військовослужбовців; 8) мають право на застосування фізичної сили, спеціальних засобів, зберігання, носіння, використання і застосування зброї, бойової та спеціальної техніки; 9) мають право на обґрунтований професійний ризик; 10) військовослужбовці реалізують можливості спеціального цивільно-правового статусу в межах майнових або особистих немайнових відносин.

Підтримуємо позицію здобувача згідно якої право на захист є самостійним правом. Право на захист реалізується в межах охоронного правовідношення та у випадку виникнення підстав для захисту суб'єктивного цивільного права. Тобто право на захист не входить до елементів структури суб'єктивного цивільного права, а навпаки забезпечує відновлення порушеного права, його визнання, припинення порушення, усунення перешкод у його здійсненні, відшкодування завданої шкоди. Тому право на захист знаходить в іншій площині правовідносин – за межами структури суб'єктивного цивільного права.

Важливим є з'ясування співвідношення понять «захист цивільних прав та інтересів» «цивільно-правовий захист». Автор робить висновок, що захист цивільних прав та інтересів військовослужбовців може бути здійснено шляхом застосування до правопорушника санкцій, передбачених у кримінальному, адміністративному, дисциплінарному, цивільному законодавстві. Цивільно-правовий захист військовослужбовців цивільних прав та інтересів означає застосування способів захисту, встановлених актами цивільного законодавства або цивільно-правовим договором, у разі їх порушення, загрози порушення, невизнання, оспорювання або обмеження.

Підтримуємо думку автора стосовно необхідності відновлення діяльності в Україні військових судів. Відродження військових судів сприятиме більш професійному розгляду справ стосовно військових, прискорить їх розгляд, а також забезпечить можливість повноцінної реалізації основних завдань та принципів правосуддя у військовій сфері.

Позитивно оцінюючи дисертацію Левицького Максима Олеговича «Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав військовослужбовців», рецензент звернула увагу й на те, що у

дисертаційному дослідженні мають місце суперечливі положення, які потребують пояснень.

1) Автор зазначає, що публічно-правовий захист цивільних прав військовослужбовців застосовується у випадку вчинення публічного правопорушення (публічного делікту). На нашу думку, варто було б роз'яснити що слід розуміти під поняттям «публічного делікту» і чим він відрізняється від «приватного делікту».

2) Значно збагатило б зміст роботи наведення більшої кількості прикладів судової практики захисту цивільних прав військовослужбовців в національних судах, приклади захисту цивільних прав військовослужбовців ЄСПЛ. Незрозумілою залишається думка автора щодо практики та ефективності застосування способів АВС, для захисту прав військовослужбовців в нашій державі.

3) Автор пропонує доповнення до Закону України «Про Національну поліцію» нормою, яка б регулювала право затриманого на недоторканність його зовнішнього вигляду, зокрема містила б обмеження на поширення матеріалів фото-, відеозйомки у засобах масової інформації. Також пропонує у випадках незаконного використання в соціальних мережах фотографій та інших персональних даних з чужих профілів ефективним способом самозахисту – видалення своїх фотографій з мережі Інтернет, зокрема зі свого профілю. Залишається незрозумілим чи ці способи самозахисту стосуються всіх фізичних осіб права яких порушені чи саме військовослужбовців.

4) Не можемо повністю погодитись з позицією автора закріпити у нормативно-правових актах для військовослужбовців-жінок однаковий порядок з військовослужбовцями-чоловіками щодо визначення місця проживання, оскільки ставлення до чоловіків і жінок у військах повинно бути однакове – як до військовослужбовців. До прикладу проживання у змішаних казармах, кораблях, гуртожитках є повністю допустимим, незважаючи на фізіологічні відмінності між чоловіками та жінками. Вважаємо це суперечить моральним засадам нашого суспільства.

5) Автор вказує, що військовослужбовець як фізична особа має право на визначення долі свого тіла та його частин після смерті, у тому числі має право на відмову від проведення патолого-анатомічного розтину. Водночас здобувач далі по тексту роботи пише, що розпорядження військовослужбовця щодо заборони проведення патолого-анатомічного (судово-медичного) не виконується і Відповідно до Інструкції про організацію зберігання тіл військовослужбовців, які загинули (померли) під час проходження військової служби, затв. Наказом Міністра Оборони України 05.06.2001 р. № 185 (зареєстрована в Міністерстві юстиції України 19.06.2001 р. за № 523/5714), патолого-анатомічне (судово-медичне) дослідження тіла військовослужбовця є обов'язковим.

Разом з цим, наявність окремих недоліків та дискусійних положень дисертації суттєво не зменшують її наукову значущість, не знижують

позитивну оцінку роботи та її цінність. Дисертація є завершеною науковою працею, та може бути рекомендована до розгляду в разовій спеціалізованій вченій раді відповідного профілю з метою здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

Доктор юридичних наук, доцент Костяшкін І.О. Він зауважив, що дисертація Левицького Максима Олеговича присвячена актуальній темі – цивільно-правовому захисту особистих немайнових прав військовослужбовців.

Актуальні проблеми дисертаційного дослідження визначили характер та перелік поставлених дисертантом мети та задач. Автору вдалося досягти поставленої мети та вирішити задачі. Ознайомлення зі змістом дисертації дає підстави для таких висновків.

Здобувач виявив належний рівень знань фахової літератури, нормативно-правового матеріалу, правозастосовної практики, підняв низку дискусійних проблем, що підлягають осмисленню і відповідному їх рішенню.

Дисертант застосував різноманітні методи наукового аналізу досліджуваних проблем, проаналізовано наукову та навчальну літературу, енциклопедичні видання, зроблена критична оцінка положень чинного цивільного законодавства.

На думку професора, заслуговує на увагу виокремлення особливостей самозахисту військовослужбовців у стані необхідної оборони під час виконання своїх службових обов'язків: а) є як правом, так і обов'язком; б) заходи і засоби, порядок їх застосування та межі дій військовослужбовців у стані необхідної оборони залежать від виду та місця виконання службових обов'язків (загальні чи спеціальні); в) закріплено обставини, за яких заборонено застосування заходів і засобів, крім випадків, передбачених актами військового законодавства; г) різновидами необхідної оборони є індивідуальна самооборона та самооборона; д) право військовослужбовця на такі дії залежить від його службового становища, якщо небезпека надходить від іншого військовослужбовця, зокрема командира (начальника) чи підлеглого.

Разом з тим Костяшкін І.О. вважає, що окремі проблеми теми не знайшли відповідного рішення і обґрунтування у роботі, зокрема щодо цивільно-правового захисту права військовослужбовців на інформацію. Проте, вказаний недолік не знижує наукове значення і практичну цінність зазначеного дослідження. Робота завершується самостійними і аргументованими висновками, які логічно пов'язані із викладеним основним матеріалом. Тому, вважаючи на викладене зроблено висновок, що представлене наукове дослідження Левицького Максима Олеговича на тему «Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав

військовослужбовців» відповідає спеціальності 081 «Право» та може бути рекомендоване до захисту.

Кандидат юридичних наук, доцент Нагнибіда В.І. зазначив, що за останні роки підвищився інтерес до захисту цивільних прав військовослужбовців, що пояснюється масовим порушенням їх особистих немайнових прав, зокрема завданням моральної та майнової шкоди. Специфічними ознаками наділені особисті немайнові права військовослужбовців, оскільки їх життя пов'язане із виконанням військових та службових обов'язків. Комплексного дослідження цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців у науці цивільного права та військового права не проводилось.

На думку В.І. Нагнибіди, позитивним є те, що в роботі розкрито спеціальний цивільно-правовий статус військовослужбовців. Разом з тим дисертант розкриває особливості поняття «військовий обов'язок», «службовий обов'язок» та називає ситуації, не пов'язані з виконанням цих обов'язків. Це має істотне значення для застосування форм та способів захисту особистих немайнових прав військовослужбовців.

Варто підтримати думку автора, що в межах юрисдикційної форми цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців є звернення до таких осіб: а) Уповноваженого ВРУ з прав людини, зокрема його представника у справах захисту прав військовослужбовців; б) посадових осіб та органів військового управління, органів управління Служби правопорядку; в) консилиатора у порядку АВС.

Разом з тим, зазначив В.І. Нагнибіди, що дисертація не позбавлена певних недоліків.

1. Більше уваги слід було приділити характеристиці права військовослужбовців на інформацію, особисті папери, таємницю кореспонденції.

2. У роботі доцільно було б навести більше прикладів судової практики.

3. Потребує додаткового обґрунтування висновку, що для військовослужбовців-жінок слід закріпити однаковий порядок з військовослужбовцями-чоловіками щодо визначення місця проживання.

Доцент В.І. Нагнибіда прийшов до висновку, що викладені зауваження викликані інтересом до цього дослідження, новизною та актуальністю питань, що розкриваються автором, тому суттєво не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Дисертаційна робота Левицького Максима Олеговича на тему «Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав військовослужбовців» відповідає галузі знань 08 Право спеціальності 081 Право та вимогам підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії.

Кандидат юридичних наук, доцент Бондаренко-Зелінська Н.Л. зазначила, що дисертація Левицького Максима Олеговича характеризується оптимальною, продуманою дослідницькою стратегією та логікою розв'язання проблем, що підлягають науковому аналізу. Висновки дисертації зроблено із застосуванням низки загальнонаукових та галузевих методів і прийомів, використання яких зумовлене її метою, задачами, предметом і об'єктом дослідження.

Структура дисертаційної роботи є продуманою і цілком логічною щодо предмету дослідження і поставленої мети. Для авторської концепції суттєве значення має кожен із розділів, оскільки такий виклад обґрунтовує висновки щодо цивільних правовідносин щодо персональних даних.

Зокрема заслуговує увагу висновок, що в межах неюрисдикційної форми цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців можна застосовувати: а) переговори у порядку АВС; б) експертне встановлення обставин справи у порядку АВС; в) самозахист.

Розглядаючи питання неюрисдикційної форми цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців, автором правильно зроблено висновок про пріоритетність застосування АВС щодо інших форм захисту особистих немайнових прав військовослужбовців, оскільки дозволяє врахувати специфіку військової служби, її тривалий характер, поширення на відносини за участю військовослужбовців актів військового законодавства спеціальної дії.

Дисертант також правильно звертає увагу на те, що мають місце істотні відмінності між публічно-правовим та цивільно-правовим захистом цивільних прав.

На думку Надії Леонтіївни, слід було б у роботі більше уваги приділити дослідженню питання застосування медіації у порядку АВС.

Професорка наголосила, що дисертація Левицького Максима Олеговича є самостійною працею, має творчий характер, є завершеним науковим дослідженням, що за своєю актуальністю, новизною постановки та вирішення поставлених наукових проблем, теоретичним рівнем та практичною значимістю, достовірністю та обґрунтованістю одержаних результатів повністю відповідає вимогам підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії спеціальності 081 «Право».

Кандидат юридичних наук, доцент Черняк О.Ю. відзначила актуальність теми дисертаційного дослідження, вдалу структуру дисертації, що дозволило дисертанту у достатній мірі виконати поставлені задачі. На її думку, на увагу заслуговує виділення автором спеціального цивільно-правового статусу військовослужбовців та його змісту.

Здобувач вдало визначив особливості самозахисту військовослужбовців у стані необхідної оборони та крайньої необхідності під час виконання своїх службових обов'язків.

Правильною є пропозиція про необхідність звільнення військовослужбовця від обов'язку відшкодувати шкоду, завдану іншій особі у стані крайньої необхідності під час виконання ним обов'язків військової служби або службових обов'язків, та покладення такого обов'язку на державу.

Водночас, на думку Олени Юрїївни, потребує додаткового вивчення питання щодо права військовослужбовців на зміну статі, оскільки у цьому праві військовослужбовці в Україні не позбавлені та не обмежені, однак таке явище вважається у військовій сфері аморальним та недопустимим. Водночас у зарубіжних країнах зміна статі військовослужбовців є поширеним явищем та законодавчо врегульованим.

Доцент Черняк О.Ю. підтримала виступаючих у тому, що дисертація М. О. Левицького є самостійним, завершеним науковим дослідженням, що повністю відповідає вимогам підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії спеціальності 081 «Право».

Головуюча на засіданні - кандидат юридичних наук, доцент Черняк О.Ю. зазначила у підсумку, що дисертація Левицького М. О. відповідає вимогам, які ставляться до дисертацій, в тому числі вимогам, передбаченим пунктами 10, 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167 та може бути рекомендована до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 Право спеціальності 081 Право у разовій спеціалізованій вченій раді.

За результатами обговорення дисертаційної роботи Левицького Максима Олеговича на тему «Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав військовослужбовців» присутні вирішили запропонувати

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження **ЛЕВИЦЬКОГО Максима Олеговича** на тему «**Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав військовослужбовців**», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право у галузі знань 08 Право

Актуальність теми. Окупація Криму, тривалий збройний конфлікт на Сході України, де вирішуються суперечності за допомогою зброї, скоєння терористичних актів та інших насильницьких дій, що спричиняють загибель, каліцтво, ушкодження здоров'я цивільного населення та військовослужбовців, а також постійна загроза незалежності та державному суверенітету, територіальній цілісності, – це сучасні реалії України. У зв'язку із такою ситуацією пріоритетами національних інтересів України та

забезпечення національної безпеки у Стратегії національної безпеки України названо відстоювання незалежності й державного суверенітету, відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України, захист прав, свобод і законних інтересів громадян України (ст. 5). Найважливіша роль у вирішенні завдань оборони та безпеки держави належить військовослужбовцям, які несуть військову службу – державну службу особливого характеру.

Проблема військової служби стосується не лише чисто технічних питань надходження, виконання та припинення служби в Збройних Силах й інших військових формуваннях України, а набуває стратегічного значення – вона необхідна для збереження країни і зміцнення обраного нею конституційного ладу. Водночас безпека держави, стан бойової готовності війська та флоту безпосередньо залежать від людей, які несуть військову службу. Чисельність військовослужбовців у Збройних силах України станом на серпень 2020 р. становить 246 689 осіб, з них 40 104 осіб беруть участь в Операції Об'єднаних сил. Своєю чергою чисельність військовослужбовців Державної Прикордонної служби України – близько 45 000 осіб.

Ефективність, якість діяльності військовослужбовців залежать від державних гарантій відповідно до їх соціально-економічного, правового, політичного становища та сучасних реалій.

На військовослужбовців поширюються норми загального законодавства, тому вони мають загальні права, свободи та обов'язки як фізичні особи. Водночас на них поширюють дію норми спеціального військового законодавства, що передбачають спеціальні військові та службові права та обов'язки, встановлюють винятки та обмеження військовослужбовців щодо загальних прав, свобод та обов'язків.

Обмеження деяких прав військовослужбовців зумовлені умовами військової служби та її особливим характером. Серед цивільних прав особливе значення мають особисті немайнові права військовослужбовців, оскільки головна мета державної політики національної безпеки відповідно до ст. 3 Конституції України – це «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека» (ст. 1 Стратегії національної безпеки України). На особистих немайнових правах ґрунтуються інші права військовослужбовців, а держава повинна гарантувати їх правовий захист.

Особливість проходження військової служби пов'язана з ризиком для життя та здоров'я військовослужбовців, оскільки є багато різних факторів, які можуть призвести до каліцтва, контузій, іншого ушкодження здоров'я, а також смерті військовослужбовця. Обов'язком держави є гарантування безпеки військової служби (створення безпечних умов військової служби), а також захист цивільних прав у разі загрози порушення та власне їх порушення. Специфіка цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців зумовлена тим, що не всі передбачені у законодавстві форми та способи захисту застосовують для цього. Крім того

окремі форми та способи захисту мають певну специфіку щодо порядку їх застосування.

За таких умов набувають актуальності питання цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців, що зумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

Проблемні питання цивільно-правового захисту особистих немайнових прав учені досліджували у контексті особистих немайнових прав фізичної особи загалом або їх видів, а також охорони та захисту цивільних прав та інтересів.

Особисті немайнові права та проблемні питання щодо їх здійснення і захисту були предметом дослідження у працях С. Б. Булеци, О. І. Гуменюка, Л. О. Красавчикової, Л. В. Красицької, О. О. Кулініч, Я. П. Кузьменко, Т. В. Ліснічої, І. П. Майстра, М. М. Малєїної, М. С. Малєїна, М. В. Малюги, О. О. Посикалюка, З. В. Ромовської, І. В. Саприкіної, О. В. Синегубова, В. М. Сломи, Р. О. Стефанчука, П. О. Чиж, Я. М. Шевченко та інших.

Питання охорони та захисту цивільних прав та інтересів вивчали О. І. Антонюк, Н. Л. Бондаренко-Зелінська, Ю. В. Білоусов, І. В. Венедіктова, О. А. Волков, С. Д. Гринько, Р. В. Гринько, І. О. Дзера, А. І. Дрішлюк, Ю. В. Желіховська, О. П. Завадська, С. О. Короєд, О. О. Кот, Н. С. Кузнєцова, Ю. В. Кривенко, В. В. Луць, А. П. Любченко, Р. А. Майданик, О. О. Отрадна, В. П. Паліюк, В. Д. Прима, І. В. Спасибо-Фатєєва, М. О. Стефанчук, Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова, О. І. Чепис, О. Ю. Черняк, А. С. Шевченко, С. І. Шимон, І. Є. Якубівський та інші.

Водночас недостатньо дослідженими є питання захисту цивільних прав, зокрема особистих немайнових прав, військовослужбовців. На сьогодні можна назвати дисертаційне дослідження С. Д. Русу (Гринько) на тему «Захист прав військовослужбовців у зобов'язаннях, що виникають внаслідок заподіяння шкоди джерелом підвищеної небезпеки», де визначено загальні особливості одного із способів захисту – відшкодування моральної шкоди, завданої військовослужбовцям. Водночас поза увагою вченої залишилися проблемні аспекти цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців, оскільки вони не становили мету її дисертаційного дослідження.

Це свідчить про необхідність окремого дослідження особливостей цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців та розроблення науково-теоретичних пропозицій для вирішення проблемних питань у сфері правового регулювання особистих немайнових відносин за участю військовослужбовців.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до планів науково-дослідної роботи кафедри цивільного права та процесу на 2017–2023 роки «Актуальні питання правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» (державний реєстраційний номер 0117U000105), що є складовою наукової

теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2017–2026 роки (державний реєстраційний номер 0117U000103).

Тему дисертації затверджено (протокол № 6 від 14 грудня 2016 року) та уточнено (протокол № 2 від 23 жовтня 2019 року) вченою радою Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є визначення особливостей цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців, а також розроблення науково-теоретичних пропозицій для вирішення проблемних питань у сфері правового регулювання особистих немайнових відносин за участю військовослужбовців.

Для досягнення зазначеної мети передбачено розв'язати такі завдання:

– охарактеризувати військовослужбовця як суб'єкта особистих немайнових права

– визначити поняття, види та зміст особистих немайнових прав військовослужбовців як об'єктів цивільно-правового захисту;

– розкрити поняття цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців;

– визначити форми цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців;

– охарактеризувати способи цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців;

– визначити особливості цивільно-правового захисту окремих видів особистих немайнових прав військовослужбовці (права на особисту свободу та недоторканість; прав, що забезпечують індивідуалізацію; права на честь і гідність; права на життя та охорону здоров'я);

– розробити науково-теоретичні пропозиції для вирішення проблемних питань у сфері правового регулювання особистих немайнових відносин за участю військовослужбовців.

Об'єктом дисертаційного дослідження є цивільні правовідносини за участю військовослужбовців.

Предметом дослідження є цивільно-правовий захист особистих немайнових прав військовослужбовців.

Методи дослідження. Під час дисертаційного дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи. Загальнонаукові методи стосувалися емпіричного та теоретичного рівнів дослідження, зокрема йдеться про спостереження та порівняння.

Метод спостереження дозволив виявити зовнішні ознаки правового статусу військовослужбовців, особливості виконання ними військових та службових обов'язків, а також специфіку здійснення та захисту особистих немайнових прав військовослужбовців (розділи 1, 2, 3).

Застосування *методу порівняння* допомогло визначити подібність і відмінність цивільно-правового статусу фізичних осіб загалом та фізичних осіб-військовослужбовців, здійснення та захисту особистих немайнових прав фізичних осіб загалом та фізичних осіб-військовослужбовців, а також виокремити особливості цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців (розділи 1, 2, 3).

Для теоретичного дослідження було використано також *метод сходження від абстрактного до конкретного*, який дозволив розкрити форми та способи цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців (підрозділи 2.2 і 2.3).

Методи аналізу та синтезу було використано для виділення ознак особистих немайнових прав, а також для визначення форм обмежень прав у сфері військової служби (підрозділ 1.2 та розділ 3).

За допомогою *логічного методу* було розкрито особливості цивільно-правового захисту окремих особистих немайнових прав військовослужбовців тощо (розділ 3). *Формальний метод* пізнання права, що розкриває його структурну закономірність, допоміг визначити поняття цивільно-правового статусу військовослужбовців, цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців (підрозділ 2.1).

Системно-структурний метод дозволив окреслити систему особистих немайнових прав військовослужбовців та способів їхнього цивільно-правового захисту (підрозділ 1.2).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є першим в Україні комплексним дослідженням цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців. За результатами дослідження сформульовано та обґрунтовано низку наукових положень, винесених на захист, зокрема:

уперше:

1) розмежовано поняття «захист цивільних прав військовослужбовців» та «цивільно-правовий захист військовослужбовців». Захист цивільних прав – найбільш широке поняття, яке охоплює застосування заходів захисту, передбачених актами законодавства, зокрема цивільного, кримінального, адміністративного, або договором. Цивільно-правовий захист цивільних прав означає застосування заходів захисту, встановлених лише актами цивільного законодавства або цивільно-правовим договором;

2) обґрунтовано пріоритетність застосування АВС щодо інших форм захисту особистих немайнових прав військовослужбовців, оскільки дозволяє врахувати специфіку військової служби, її тривалий характер, поширення на відносини за участю військовослужбовців актів військового законодавства спеціальної дії;

3) встановлено, що способи самозахисту цивільних прав мають форму як дії, так і бездіяльності. До форм бездіяльності зараховано відмову військовослужбовця від виконання явно кримінально протиправного [наказу](#)

чи розпорядження, що є способом самозахисту цивільних прав, який має форму бездіяльності;

4) зроблено висновок про те, що для військовослужбовців застосування самозахисту є правом, а у випадках, пов'язаних із виконанням військових або службових обов'язків, – обов'язком;

5) запропоновано на курсантів третього та старших курсів навчання, а також курсантів із числа військовослужбовців військової служби за контрактом (незалежно від курсу) поширювати правила про місце проживання військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом, а не курсантів. Така категорія військовослужбовців повинна мати право вибору – проживати в гуртожитках вищих військових навчальних закладів або у жилих приміщеннях за межами такого закладу;

б) виокремлено особливості самозахисту військовослужбовців у стані необхідної оборони під час виконання своїх службових обов'язків: а) є як правом, так і обов'язком; б) заходи і засоби, порядок їх застосування та межі дій військовослужбовців у стані необхідної оборони залежать від виду та місця виконання службових обов'язків (загальні чи спеціальні); в) закріплено обставини, за яких заборонено застосування заходів і засобів, крім випадків, передбачених актами військового законодавства; г) різновидами необхідної оборони є індивідуальна самооборона та самооборона; д) право військовослужбовця на такі дії залежить від його службового становища, якщо небезпека надходить від іншого військовослужбовця, зокрема командира (начальника) чи підлеглого;

7) встановлено особливості самозахисту військовослужбовців у стані крайньої необхідності під час виконання своїх службових обов'язків та правові наслідки: а) мають право застосовувати вогнепальну зброю; б) мають право завдавати шкоду іншим особам, так і військовій частині, установі, організації, закладу; в) у випадку завдання шкоди військовослужбовцем у стані крайньої необхідності іншим особам, таку шкоду відшкодовують згідно із ст. 1171 ЦК України, а у випадку її завдання військовій частині, установі, організації, закладу таку шкоду не відшкодовують;

8) обґрунтовано необхідність звільнення військовослужбовця від обов'язку відшкодувати шкоду, завдану іншій особі у стані крайньої необхідності під час виконання ним обов'язків військової служби або службових обов'язків, та покладення такого обов'язку на державу;

вдосконалено:

9) положення про спеціальний правовий статус суб'єктів цивільного права. До суб'єктів із спеціальним правовим статусом зараховано військовослужбовців, щодо яких він має такі ознаки: а) виникає з моменту зарахування фізичних осіб на військову службу; б) припиняється з моменту відрахування фізичних осіб із військової служби; в) військовослужбовці користуються цивільними правами з урахуванням особливого характеру військової служби; г) його визначено в актах цивільного та військового законодавства; д) межі поведінки військовослужбовця закріплено в актах

цивільного та військового законодавства; е) зміна правового статусу залежить від вимог актів законодавства та конкретних життєвих обставин, зокрема стану здоров'я, сімейного стану, віку, статі тощо; є) в актах військового законодавства встановлено додатковий обсяг прав та обов'язків, а також його обмеження для військовослужбовців;

10) концепцію про юрисдикційну та неюрисдикційну форми цивільно-правового захисту. Виокремлено в межах юрисдикційної форми цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців звернення до таких осіб: а) Уповноваженого ВРУ з прав людини, зокрема його представника у справах захисту прав військовослужбовців; б) посадових осіб та органів військового управління, органів управління Служби правопорядку; в) консилиатора у порядку АВС.

Встановлено, що в межах неюрисдикційної форми цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців можна застосовувати: а) переговори у порядку АВС; б) експертне встановлення обставин справи у порядку АВС; в) самозахист;

11) заходи для забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Запропоновано закріпити у нормативно-правових актах для військовослужбовців-жінок однаковий порядок з військовослужбовцями-чоловіками щодо визначення місця проживання, оскільки ставлення до чоловіків і жінок у військах повинно бути однакове – як до військовослужбовців. Серед іншого йдеться про проживання у змішаних казармах, кораблях, гуртожитках, що є повністю допустимим, незважаючи на фізіологічні відмінності між чоловіками та жінками;

набули подальшого розвитку:

12) характеристика права на свободу пересування. Обґрунтовано, що встановлені обмеження та обтяження щодо права військовослужбовця на свободу пересування повністю виправдані та доцільні, оскільки вони виконують обов'язок щодо оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності;

13) позиція щодо відновлення діяльності військових судів. Обґрунтовано необхідність надання військовим судам повноважень розглядати як кримінальні й адміністративні справи, так і цивільні;

14) положення про право військовослужбовців виявляти свою індивідуальність щодо свого зовнішнього вигляду. Запропоновано в окремих випадках в інтересах військовослужбовців, військової служби та інших осіб обмежити його у такому праві, зокрема заборонити: а) для військовослужбовців окремих військових формувань – нанесення на тіло написів і малюнків, що свідчать про їх приналежність до військових формувань України; б) нанесення на тіло написів і малюнків «непристойного», сексистського, расистського характеру, а також таких, що ображають релігійні почуття, завдають шкоди престижу держави та військовій службі; в) татуювання на відкритих частинах тіла (обличчі, руках, шиї та ін.);

15) характеристика способів цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців. Підтверджено, що військовослужбовець має право вимагати відшкодування майнової та моральної шкоди від особи, яка її завдала, незалежно від того, чи виконував він на момент завдання йому шкоди обов'язки військової служби або службові обов'язки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх можна використати:

– у науково-дослідній сфері як підґрунтя для подальших загальнотеоретичних наукових досліджень проблем цивільно-правового захисту цивільних прав, особистих немайнових прав та цивільно-правового статусу військовослужбовців;

– в освітньому процесі під час викладання навчальних дисциплін «Цивільне право», «Альтернативне вирішення правових спорів», «Деліктні зобов'язання»;

– у нормотворчому процесі для вдосконалення законодавства у сфері правового регулювання цивільних та військових відносин;

– у правозастосовній діяльності судових органів для вирішення спорів у разі порушення особистих немайнових прав військовослужбовців.

Наукові концепції, висновки та пропозиції дисертаційної роботи використано для підготовки лекцій та навчально-методичних матеріалів у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова (*Акт про реалізацію результатів наукових досліджень від 26 січня 2021 року подано у додатку Б*).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Сформульовані в ній положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, автор отримав самостійно. У підручнику «Військове право» (Київ, 2019) автор підготував главу «Особисті немайнові права військовослужбовців» у співавторстві з С.Д. Гринько. Особистим внеском здобувача є характеристика окремих видів особистих немайнових прав військовослужбовців.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено та обговорено на міжнародних конференціях: наукових – «Сімнадцяті осінні юридичні» (м. Хмельницький, 19–20 жовтня 2018 року), «Вісімнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 25 жовтня 2019 року); науково-практичних – «Римське право і сучасність» (м. Одеса, 19 травня, 2018 року), «Конституційні цінності: правова природа та практика реалізації» (м. Хмельницький, 17 травня 2019 року).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у восьми наукових працях, зокрема трьох наукових статтях у виданнях України, визначених фаховими з юридичних наук, одній – у періодичному науковому виданні іноземної держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку і ЄС, одному підручнику та

чотирьох тезах доповідей на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях.

Список опублікованих праць за темою дисертації

1. Левицький М. О. Право військовослужбовців на свободу пересування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2018. Вип. 50. Т. 1. С. 79–82.
2. Левицький М. О. Право військовослужбовців на свободу місця проживання. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2018. Вип. 2. Т. 1. С. 57–61.
3. Левицький М. О. Право військовослужбовців на честь та гідність. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2019. № 42. Том 1. С. 82–86.
4. Левицький М. О. Особисті немайнові права військовослужбовців, що забезпечують їх індивідуалізацію. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 1. С. 162–167.
5. Гринько С. Д., Левицький М. О. Особисті немайнові права військовослужбовців. *Військове право : підручник / За ред. І. М. Коропатніка, І. М. Шопіної*. К. : Алерта, 2019. С. 268–301.
6. Левицький М. О. Право військовослужбовців на фізичну недоторканість після смерті. *Від римського приватного права до IT права : мат. міжнар. наук-практич. конф. «Римське право і сучасність»* (м. Одеса, 19 травня, 2018 року). / за заг. ред. д.ю.н., проф. О.І. Харитонова, к.ю.н., доцента К.Г. Некіт. Одеса : Фенікс, 2018. С. 144–147.
7. Левицький М. О. Особливості здійснення військовослужбовцями права на виїзд з України. *Актуальні проблеми юридичної науки : збірник тез Міжнародної наукової конференції «Сімнадцяті осінні юридичні»* (м. Хмельницький, 19–20 жовтня 2018 року) : у 2-х част. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2018. Частина друга. С. 63–65.
8. Левицький М. О. Право курсантів військових навчальних закладів на свободу місця проживання. *Конституційні цінності: правова природа та практика реалізації : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Конституційні цінності: правова природа та практика реалізації»* (м. Хмельницький, 17 травня 2019 року) : у 2-х част. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2019. Частина 1. С. 278–283.
9. Левицький М. О. Право на особисту свободу та особисту недоторканість як особисте немайнове право фізичної особи. *Актуальні проблеми юридичної науки : збірник тез Міжнародної наукової конференції «Вісімнадцяті осінні юридичні читання»* (м. Хмельницький, 25 жовтня 2019 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2019. С. 271–273.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана грамотною українською мовою, стиль викладення матеріалу відповідає прийнятому в науковій літературі.

Відповідність дисертації науковій спеціальності. Дисертаційна робота Левицького Максима Олеговича на тему «Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав військовослужбовців» відповідає галузі знань 08 Право спеціальності 081 Право.

Рекомендація дисертації до захисту. Дисертаційна робота Левицького Максима Олеговича є першим в Україні комплексним дослідженням цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців. Водночас дисертації притаманні окремі спірні моменти. Щодо неї може бути висловлено окремі недоліки, які, однак, не впливають на якість розкриття теми роботи та загальну позитивну оцінку.

Дисертація Левицького Максима Олеговича на тему «Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав військовослужбовців» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), пунктам 10, 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167, та може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 Право.

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження Левицького Максима Олеговича на тему «Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав військовослужбовців», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право у галузі знань 08 Право.

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Левицького Максима Олеговича на тему «Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав військовослужбовців» відповідає спеціальності 081 Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), пунктам 10, 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167.

3. Рекомендувати дисертацію Левицького Максима Олеговича на тему «Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав військовослужбовців» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 Право.

Професорсько-викладацький склад кафедри цивільного права та процесу, кафедри міжнародного та європейського права, запрошені науково-педагогічні працівники з правом голосу, проголосували одностайно:

«за» – 15; «проти» – немає; «утримались» – немає.

Головуюча на засіданні:

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри міжнародного та
європейського права Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова

Олена ЧЕРНЯК

Рецензенти:

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
перший проректор Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова

Олег ОМЕЛЬЧУК

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

Галина АНІКІНА

Three official stamps of the Department of Human Resources (Відділ кадрів) of the Faculty of Law and Administrative Law (Філософський факультет управління та права) of the Khmelnytskyi University of Management and Law named after Leonida Yuzkova (Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова). Each stamp contains a signature and a rectangular box with the text: Підпис [Signature], ЗАСВІДЧУЮ: Нач. ВК ХУУП імені Леоніда Юзькова.